

Om A. er af katolsk eller protestantisk Bekendelse eller Tradition, er næppe muligt at læse ud af hans Bog. Han lader den religiøse Higen og Uro gaa som den stærkeste Strøm gennem Tiden og skildrer Folkefromheden og den folkelige Kultus' barokke Former med Menneskekundskab og dyb Forstaaelse. Af dette Syn paa Tingene præges ogsaa hans Vurdering af den tyske Humanisme. Afsnittet »Der Humanismus bei Anbruch der Reformation« forekommer at være Værkets bedste Kapitel; det staar iøvrigt i nøje Tilslutning til Gerhard Ritters Afhandling »Die geschichtliche Bedeutung des deutschen Humanismus« (Historische Zeitschrift 127). Humanismen betragtes ikke overvejende som en fremmed Indflydelse, men ses, vistnok i højere Grad end før er sket, i hjemlig Sammenhæng, »durchsetzt vom Mittelalter«. A. tegner Udviklingen fra Generation til Generation og skildrer Brydningen mellem overleverede Former og Nydannelser gennem en Række Karakterskitser — Agricola, Conrad Celtis, Reuchlin og Erasmus. Han viser, hvorledes de indbyrdes stridende Elementer volder Splittelse og sluttelig Brist i Personligheden. Navnlig er Karakteristiken af Erasmus fin og klog og gaar meget dybere end Huizingas Vurdering i hans udmærkede Erasmusbog.

Det skal endnu tilføjes, at A.s Værk, der er blevet til i et Tidehverv, ikke har godtkøbs Paralleler og Deklamationer og heller ikke er pyntet med forcerede Aandrigheder, som nu er i Mode. Stilen er klar, enkel og fornem.

Ellen Jørgensen.

I den af Erich Marcks redigerede »Deutsche Geschichte«, der har til Maal at skildre det tyske Statslivs Historie paa Baggrund af den aandelige og sociale Udvikling, indtager Karl Brandis to Bind *Deutsche Reformation und Gegenreformation* (Leipzig, 1927 ff.) den centrale Plads og spænder over Tiden fra ca. 1500 til 1648. De markante Træk i Brandis Forfatterfysiognomi træder ogsaa i dette Værk tydeligt frem. Hans Udgangspunkt er at vise de Tanker og Ideer, som »idet de følger deres egne Love og Rhythmer, er de væsentligste virkende Kræfter i Historien«. Heri ligger ikke nogen Underkendelse af de økonomiske Faktoreres Betydning, men med Styrke peges paa Samspillet mellem disse og de aandelige Kræfter, saaledes at t. Eks. i Reformationstiden den nye Pengehusholdning vel faar Betydning for Kirke og Stat, men omvendt indvirker Tidens rationelle Aandspræg, der mødes i de kirkelige og politiske Spørgsmaal, ogsaa paa det økonomiske Liv gennem nationaløkonomiske Spekulationer, ligesom Forandringerne i de kirkelige Grundanskuelser griber dybt ind i

dette sidste (saaledes ved Afladspengenes, Almissernes og Stiftelsernes Ophor). Hovedsagen for Forfatteren er dog den politiske Historie, som den udvikler sig under Tidens Strømninger; han erklærer udtrykkeligt, at han betragter »Fortællingen« som den egentlige Form for »Historie«, thi »selv det største erkender vi som noget, der er blevet til, og som derfor er opløseligt i sine Bestanddele«. Paa Spørgsmaalet, om det er muligt for Historikeren at give en endelig og objektiv Fremstilling af denne Udvikling, der dog altid maa ses fra et subjektivt Standpunkt, giver Forfatteren det Svar, at Historikerens Objektivitet bestaar i hans stadigt gentagne Prøvelse af sine Domme. Forf. er altsaa Repræsentant — vel den betydeligste — for den moderne tyske Skole, der knytter Traaden til den Rankeske Historieskrivning fastere, i bevidst Modsætning saa vel til den »idéhistoriske«, som til den »materialistiske Historieskrivning«.

Brandi er en ypperlig Fortæller; en rolig og fornem Tone hviler, som hos Ranke, over Værket; ligesom hos Mesteren anvendes ogsaa enkelte, men prægnante Træk til at farve Skildringen (f. Eks. ved Sickingens Undergang: »Da drangen Fall auf Fall seiner Burgstücke dumpf an sein Ohr, bis es zu Ende war«). Vigtigere er det, at Fortællingen er gennembrudt af fine og aandrige Bemærkninger, og allervigtigst, at der til Grund for hele Skildringen ligger dybe og selvstændige Synspunkter. Brandi er tilfreds med, at Reformationen ikke sejrede i hele Tyskland, da dette kun kunde være sket ved fordærlige Kompromiser. Nu fik man i Stedet ikke blot en ny Form for Kirken, men ogsaa et nyt Indhold af samme.

Brandi begynder med at skildre den middelalderlige Kirke, der baade er en statslig Bygning og en Kultur. Fyrsterne trykkes af den ned til at spille Statholderes Rolle, den tysk-romerske Kejser er kun dens Foged. Mere og mere anviser Kirken Menigheden den Rolle at være kun modtagende. Reaktionen mod Romerkirken begynder i Italien med Renaissancen, der er en national Strømning, som ganske vist er i Færd med ligesom sin Modstander at blive til en international Bevægelse, da den mødes af Luther. Ikke Individualismen, som i Italien, men Angsten for ikke at faa Naade og den heraf udsprungne Pligtfølelse er det, som giver Bevægelsen i Tyskland Retning og Kraft. Hvad den videre Udvikling angaar, er det ikke i Almindelighed de opgaaende Fyrstendømmer, som er Bærere af den lutherske Bevægelse. Een Fyrste er der dog, Filip af Hessen, som faar en Hovedbetydning for Udviklingen ved at forstaa Nødvendigheden af Stædernes Tilslutning. Som den næste førende tyske Skik-

kelse staar Moritz af Sachsen. Den tredje, som kunde være bleven til en stor historisk Personlighed af positiv Værdi, men som ikke blev det, er Wallenstein.

Hovedskikkelsen, men ogsaa han i sin Hovedgerning virkende til Tysklands Ulykke, er dog Kejser Karl V. Han er som bekendt den, der har Forfatterens Hovedinteresse, og hvem han har viet saa meget kærlighedsfuldt Studium. Der er derfor ingen Grund til her at dvæle ved de almindelig kendte Træk af Brandis Billede af ham, kun skal det bemærkes, at skønt han føles bag hele Skildringen, har Forf. overlegent behersket sin naturlige Lyst til at lade ham ogsaa kvantitativt gøre sig for stærkt gældende i Værket.

Kun fra dansk Side vil der vel være Dissens om visse Punkter i Fremstillingen. Vi vil ikke kunne gaa med til, at den hanseatiske Indflydelse i Danmark, som var grundlagt ved Freden 1370, skulde være bleven forøget ved Kalmarunionen 1397; at Christiern II.s Regering skulde kunne betegnes som »Volkskönigtum«; at Stockholms Blodbad nævnes efter Oprøret mod Kongen i Sverige som begrundet herved; at Lybekkerne skulde have indtaget København 1534; eller at Slaget ved Øksnebjerg 1535 sættes forud for Holstenernes Belejring af Lybek 1534. Det er trist nok, men det er aabenbart næsten umuligt for en Udlænding at kunne gengive skandinavisk Historie helt korrekt.

I anden Del af Værket, som gaar fra 1560 til Trediveaarskrigens Afslutning, har Brandi i Moritz Ritter haft en moderne og fremragende Forgænger at følge, men han tilføjer til Ritters lidet facetterede Skildring en »Dynamik«, hvormed han forstaar en Vejning mod hinanden af de politiske Kræfter, hvis indbyrdes Samspil frembringer Resultatet. Ikke Habsburgerne, men de bayerske Wittelsbachere viser sig her som de virkende, og ved Aarhundredskiftet træder de religiøse Faktorer atter i Forgrunden paa de politiskes Bekostning. Trediveaarskrigen er derfor en virkelig Religionskrig, men den sidste. At Forf. i denne Vurdering adskiller sig fra andre moderne Forskere, behøver ikke at paapeges, og naar han som Støtte for sin Opfattelse bl. a. henviser til den særlige Udformning af Ny-Katholicismen, der fandt Sted i Tyskland, fordi den godtgør, i hvor høj Grad Religionen i dette Land var en levende Kraft, vil man være tilbøjelig til at slutte sig til hans Mening.

Hele denne halvandethundredaarige Udvikling i Tyskland ses stadig paa europæisk Baggrund; den store Sammenhæng, som ogsaa Ranke satte som det første fornødne, er nøje iagttaget, og Forfatteren viser i høj Grad sit Mesterskab ved den overlegne

Ro, hvormed han udreder disse talrige og indviklede Traade. Ikke blot ved de talrige nye Oplysninger, som Værket indeholder, bliver Syslen med det en Berigelse, det samme gælder om de indskudte Bemærkninger, som krydrer Fremstillingen, f. Eks. »Das Geistige lebt in längeren Rhythmen als die materielle Kultur und zieht im Gegensatz zu ihr oft genug grade aus Elend und Not höhere Werte, als aus Wohlstand und Lebenssicherheit«; eller »Jene Indiskretion, gegen die sich jede Diplomatie vergeblich schützt, die mehr als das unvermeidliche schreibt«, en ægte Bismarcksk Tanke; eller »Zum Glück sind das sittliche und politische Leben nie von einander zu scheiden«, Ord, hvorom man vel næppe kan sige det samme. Et Par Sætninger skal anføres til Slutning, som har faaet en særlig aktuel Betydning, efter at de skreves, nemlig Forfatterens Advarsel mod at opfatte germansk Væsen og Reformation som prædestinerede til at dække hinanden: »Zur Vorsicht mahnen die starke Blutmischung in ganz Mitteleuropa« etc. Med Fornøjelse læser man ogsaa de stærke Ord: »Es ist das Verhängnis jedes Absolutismus, dass Heiligkeit und Unangreifbarkeit zwangsläufig auf alle Massnahmen auch der ausführenden Organe des allerhöchsten Willens überströmen müssen«.

Knud Fabricius.

Det var at forudse, at 1932 vilde bringe en Række historiske Arbejder i Anledning af 300-Aaret for Gustaf II Adolfs Død ved Lützen. Det kom da ogsaa til at slaa til. Et Blik paa den bibliografiske Oversigt for 1932 i det svenske Historisk tidsskrift 1933 viser en næsten overvældende Vrimmel af Artikler, Afhandlinger og større Værker om »Guldkongen fra Norden«. Meget deraf er naturligvis at betragte som Mindeartikler, skrevet for Anledningen; men adskilligt har Interesse ud over den rent aktuelle og bringer nye videnskabelige Synspunkter og Resultater.

Saaledes har Carl Arvid Hessler i sin Afhandling *Gustaf II Adolfs konungaförsäkran* (Scandia 1932) taget Spørgsmaalet op om Tilblivelsen og den statsretslige Betydning af den Haandfæstning, Gustaf II Adolf afgav ved sin Tronbestigelse i 1611. Bedømmelsen af dette Aktstykke har været højst forskellig hos Historikere som J. Hallenberg, Martin Weibull, Emil Hildebrand, Harald Hjärne, Helge Almquist og Georg Wittrock. Hessler mener at kunne fastslaa, at Haandfæstningen er et Resultat af Raadsaristokratiets maalbevidste Opposition mod Vasakongernes personlige Regimente. Regeringsmagten blev et Led i et strengt konstitutionelt System; Centraladministrationen skulde ligge i Hæn-